

Список использованных источников:

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – Изд-е 16-е. – М. : Рус. яз., 1984. – 797 с.
2. Кримінальний кодекс України // Офіційний вісник України від 08.06.2001. – № 21. – 1 с. – Ст. 920.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 за № 4651–VI // Голос України від 19.05.2012. – № 90–91.
4. Григорьев В.Н. Организация следственной работы в условиях чрезвычайного положения / В.Н. Григорьев. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1991.

КЕРЕВИЧ О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника управління
(ГСУ МВС України)

УДК 343.132

**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО:
ЧИ НА КРАЩЕ ЗМІНИ?**

Статтю присвячено визначенню процесуального статусу слідчого в кримінальному процесі України. Проведено аналіз процесуальних функцій, прав та обов'язків, гарантій діяльності вказаного суб'єкта кримінального провадження. Досліджено нормативно-правові та теоретичні положення щодо взаємодії слідчого з іншими суб'єктами для з'ясування ролі кожного із них у процесі виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Ключові слова: *слідчий, досудове розслідування, процесуальний статус, права та обов'язки, прокурор, клопотання, доручення.*

Статья посвящена определению процессуального статуса следователя в уголовном процессе Украины. Проведен анализ процессуальных функций, прав и обязанностей, гарантий деятельности указанного субъекта уголовного судопроизводства. Исследованы нормативно-правовые и теоретические положения по взаимодействию следователя с другими субъектами с целью определения роли каждого из них в процессе выявления и расследования уголовных правонарушений.

Ключевые слова: *следователь, досудебное расследование, процессуальный статус, права и обязанности, прокурор, ходатайство, поручение.*

The article investigates the procedural status of the investigator in the criminal processing Ukraine. The analysis of procedural functions, rights and obligations, guarantees of the investigator in criminal proceedings. Researched legal and theoretical principles of interaction with other business investigator to determine the role of each of them in the detection and investigation of criminal offenses.

Key words: *investing action and pre-trial investigation, procedural status, rights and duties, the prosecutor, petitions, orders.*



Вступ. Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

Постановка завдання. Одним з основних суб'єктів, на яких покладається забезпечення виконання цих завдань, є слідчі підрозділи, оскільки успішне виявлення і розслідування кримінальних правопорушень багато в чому залежить від компетенції слідчого, правильної організації його взаємодії з іншими суб'єктами кримінального провадження. Тому, з огляду на прийняття нового КПК, вважаємо доцільним детальніше зупинитись на проблемах, що стосуються організаційних та процесуальних аспектів діяльності слідчого.

Результати дослідження. Визначаючи суб'єктів, які беруть участь у кримінальній процесуальній діяльності, новий кримінальний процесуальний закон, на відміну від КПК України 1960 р., називає органами досудового розслідування не службових осіб – слідчих відповідних правоохоронних органів, а державні установи – слідчі підрозділи органів внутрішніх справ; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів державного бюро розслідувань [1]. Наявність слідчих підрозділів у цих органах передбачена відповідними законами України. Так, у ст. 10 Закону України «Про Службу безпеки України» вказано, що до складу Центрального управління СБУ входять апарат Голови Служби безпеки України та функціональні підрозділи, серед яких названо і слідчий підрозділ [3]. У ст. 20 Закону України «Про Державну податкову службу України» визначено, що до складу податкової міліції належать, крім інших управлінь, слідче управління податкової міліції; слідчі відділи податкової міліції в органах державної податкової служби відповідних державних податкових адміністрацій в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі; слідчі відділення (групи) податкової міліції відповідних державних податкових інспекцій в районах, містах, районах у містах, міжрайонних та об'єднаних державних податкових інспекцій [4].

Структура слідчих підрозділів названих правоохоронних органів регулюється й відомчими нормативними актами. Структуру органів державного бюро розслідувань буде встановлено після прийняття закону України про цей правоохоронний орган. Враховуючи, що органом досудового розслідування КПК визначає слідчі підрозділи, слідчий повинен у процесуальних актах, які передбачають посилання на його посаду, вказувати, слідчим якого слідчого підрозділу він є (наприклад, слідчий слідчого відділу Хмельницького районного відділу внутрішніх справ). Крім того, слідчий, який визначається керівником органу досудового розслідування й буде здійснювати провадження (ч. 1 ст. 214 КПК України).

Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України, слідчим є службова особа органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [1].

У кримінальному провадженні слідчий може також здійснювати управлінську діяльність, якщо він призначений керівником органу досудового розслідування старшим слідчої групи. Посилання законодавця на те, що слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій, з одного боку, співвідноситься із положенням щодо здійснення розслідування слідчим одноособово, а з другого – означає, що він не лише повинен забезпечити законність і своєчасність розслідування, а й не повинен виконувати незаконні вказівки керівника органу досудового розслідування або прокурора [2, с. 102].

Основним завданням слідства є розкриття кримінального правопорушення. Зрозуміло, що в ході вирішення цієї глобальної задачі вирішується ще цілий ряд завдань, передбаче-



них кримінальним процесуальним законом. Але вже на цій підставі можна зробити висновок про те, що слідчий – це спеціаліст-юрист, працівник спеціального відомства, який у встановленому законом порядку здійснює досудове розслідування кримінальних проваджень для їх подальшого розгляду в органах правосуддя – судах [5, с. 360].

Як зазначається в коментованому кодексі за загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила, слідчий є основним виконавцем роботи з досудового розслідування кримінальних правопорушень і несе відповідальність за законність та своєчасність проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, за прийняття законних і обґрунтованих поточних і підсумкових процесуальних рішень [6, с. 87].

Отримавши відповідні матеріали, слідчий невідкладно в письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, які вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 6 ст. 214 КПК України).

Слідчий уповноважений: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; 2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК; 3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 4) призначати ревізії та перевірки в порядку, визначеному законом; 5) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; 6) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; 7) за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; 8) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК; 9) здійснювати інші повноваження, передбачені КПК [1].

У ч. 2 ст. 40 КПК наведено перелік повноважень слідчого, але він не є вичерпним, оскільки в п. 9 цієї ж частини вказано, що слідчий здійснює інші повноваження, передбачені КПК. До них слід віднести, наприклад, право слідчого витребувати і отримати від перелічених у ч. 2 ст. 93 державних органів, юридичних, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей [1].

У випадках відмови прокурора в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє в його погодженні.

Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, слідчий є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати його законні вимоги та процесуальні рішення.

Крім того, відповідно до п. 1 розд. XI «Перехідні положення» до дня введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст. ст. 402–421, 423–435 КК) та ч. 4 ст. 216 КПК повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопору-



шень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених КПК.

Повноваження слідчого починати досудове розслідування виникає з моменту внесення визначених в ч. 5 ст. 214 КПК відомостей до ЄРДР. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається.

Проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій як спосіб збирання доказів є прерогативою слідчого. І якщо проводити слідчі (розшукові) дії в одному кримінальному провадженні крім нього може і прокурор, то негласні слідчі (розшукові) дії за відсутності вказівки на їх виконання відповідними оперативними підрозділами може проводити тільки слідчий.

Доручення слідчого відповідним оперативним підрозділам щодо проведення ними слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій має на меті, з одного боку, прискорення розслідування (слідчий не відволікається на проведення нескладних слідчих дій), а з другого – залучення до проведення негласних слідчих (розшукових) дій фахівців з оперативних підрозділів, які мають певний досвід і спеціальну техніку для проведення оперативно-розшукових заходів.

Характеризуючи повноваження слідчого, зазначимо, що він, як правило, може доручати проведення тільки тих слідчих (розшукових) дій, що можуть бути виконані за його відсутності без шкоди для встановлення фактичних даних, на підставі яких встановлюються наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, з одного боку, та прискорення розслідування (слідчий не відволікається на проведення нескладних слідчих дій) – з другого, і в той же час – залучення до проведення негласних слідчих (розшукових) дій фахівців з оперативних підрозділів, які мають певний досвід і спеціальну техніку для проведення оперативно-розшукових заходів. Наприклад, однотипні допити декількох осіб, пред'явлення речей для впізнання, огляд трупа, отримання зразків для експертизи тощо [2].

Уразливим з точки зору забезпечення реалізації завдань кримінального провадження, на погляд Л.В. Черечукіної, вбачається ноу-хау, що стосується правового положення співробітників оперативних підрозділів, які непродуктивно витрачають робочий час в очікуванні доручень слідчого (ст. 41 КПК). Без такого доручення вони не мають права ні на крок просунутися. Під час виконання доручень слідчого, прокурора, у тому числі про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оперативники користуються повноваженнями слідчого, проте, вони не вправі здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з будь-яким клопотанням до слідчого судді або прокурора. В умовах надмірного зростання навантаження, слідчий, разом з тим що повинен організувати свою роботу, ще й зобов'язаний організаційно забезпечити і роботу співробітників оперативних підрозділів [7].

Постанови і клопотання щодо виконання слідчої (розшукової) дії виносить сам слідчий. Він же у випадках, передбачених законом, одержує згоду прокурора й ухвалу слідчого судді і направляє такі матеріали до відповідного оперативного підрозділу як додатки до свого доручення, наприклад, про проведення обшуку в житловому приміщенні.

Доручення слідчого щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій повинно складатись у письмовій формі не на ім'я керівника органу оперативного підрозділу, а на ім'я керівника відповідного правоохоронного органу, який згідно зі своїми службовими повноваженнями контролює діяльність і оперативного підрозділу. Наприклад, начальник районного відділу внутрішніх справ відповідає згідно з посадовими обов'язками за діяльність як підрозділу міліції громадської безпеки, так і кримінальної міліції, що є оперативним підрозділом.

Виходячи із загальних вимог гл. 5 розд. 1 КПК до форми і змісту процесуальних документів, на нашу думку, письмове доручення слідчого повинно містити: 1) посаду, звання, прізвище та ініціали керівника правоохоронного органу; 2) назву оперативного підрозділу,



який повинен виконати доручення; 3) назву кримінального провадження і його реєстраційний номер в ЄРДР; 4) стислий виклад обставин кримінального правопорушення, встановлених під час розслідування, перелік дій, які необхідно виконати, і мету їх виконання; 5) за необхідності – викладення порядку і засобів виконання процесуальних дій (слідчий не має права вказувати порядок проведення оперативно-розшукових заходів); 6) строк виконання доручення.

При цьому у дорученні слід зробити посилання не тільки на п. 3 ч. 2 ст. 40, а й на ч. 4 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», яка прямо передбачає обов'язок оперативних підрозділів виконувати доручення слідчого та прокурора.

Повноваження слідчого звертатися до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій впливає з його обов'язку застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування. Такі звернення можливі тільки за погодженням прийнятого слідчим рішення із прокурором.

Щодо такого процесуального документа, як повідомлення про підозру, також існують певні нюанси. Складається повідомлення про підозру слідчим і погоджується із прокурором. При цьому з'ясується питання, хто буде повідомляти особі про підозру: прокурор або слідчий. Якщо повідомлення про підозру склав прокурор, він може повідомити особі про підозру особисто або доручити таке повідомлення слідчому. Зазначене повідомлення вручається за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Слід зауважити, що у ст. 276 КПК не роз'яснюється, що слід розуміти під «достатніми доказами» для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки заздалегідь визначити вичерпний перелік таких відомостей щодо різних видів кримінальних правопорушень та обставин їх вчинення неможливо. Погоджуємось, що «достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення» – це оціночне поняття, їх достатність для підозри особи в кожному випадку повинні встановлювати уповноважені особи, вказані в ч. 2 ст. 276 КПК України, залежно від характеру вчиненого правопорушення, його індивідуальних особливостей та конкретних обставин [2, с. 415].

Складаючи повідомлення особи про підозру, слідчий викладає в ньому свою власну думку про винуватість особи, яка склалася в нього на підставі оцінки тих доказів, що є в кримінальному провадженні на момент прийняття такого рішення. І наявність цього акту ще не означає офіційного визнання особи винуватою від імені держави. Висновок про винуватість хоч і є офіційним, але все таки це особиста (суб'єктивна) думка слідчого про наявність підстав покладення на певну особу кримінальної відповідальності відповідно до конкретної кримінально-правової норми.

Ще одним процесуальним документом, який слідчий складає за результатами розслідування, є обвинувальний акт або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, які затверджує прокурор. У разі незгоди прокурора із обвинувальним актом, складеним слідчим, він сам складає новий обвинувальний акт. Прокурор також може скласти і клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру

Повноваження слідчого приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, здійснюється у формі винесення постанови. Слід мати на увазі, що КПК передбачив важливе повноваження слідчого: винесення постанови, коли він визнає це за необхідне. Також слідчий може прийняти рішення про закриття кримінального провадження у випадках, які виключають подальше його розслідування. Перелік таких обставин наведений у ч. 1 ст. 284 КПК [1].

Одним із елементів процесуальної самостійності слідчого є його право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора особисто. Однак у КПК встановлено особливий порядок оскарження слідчим відмови наглядаючого прокурора в погодженні клопотання до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, прове-



дення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій. Ініціювати розгляд питань, порушених слідчим у клопотанні до слідчого судді перед прокурором вищого рівня, може тільки керівник органу досудового розслідування.

КПК передбачає обов'язковість для слідчого законних доручень і вказівок прокурора, що повинні надаватись у письмовій формі, їх невиконання слідчими тягне за собою передбачену законом відповідальність. Таке положення кримінального процесуального закону не обмежує процесуальну самостійність слідчого, оскільки він може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність прокурора.

Відповідно до вимог КПК України такі скарги судом не розглядаються, хоча, на нашу думку, потреба в цьому є. Оскільки, притягнення до відповідальності прокурорів було б корисним у рамках протидії корупції, але, на жаль, створило би певну правову колізію.

При здійсненні досудового розслідування слідчий є самостійним у своїй діяльності, втручання в яку, крім керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду, є незаконним і тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 343 КК України.

Елементами процесуальної самостійності слідчого є його право починати досудове розслідування, приймати процесуальні рішення в кримінальному провадженні, оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням. Гарантією забезпечення процесуальної самостійності слідчого є: встановлена кримінальним процесуальним законом процедура досудового розслідування; заборона втручання в діяльність слідчого осіб, які не мають на те повноважень; особливий порядок притягнення його до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади.

У той же час, аналізуючи новий процесуальний механізм досудового розслідування, Л.В. Черчукіна констатує, що той фактично спричинив втрату слідчим процесуальної самостійності, який віднині більше нагадує технічного секретаря або хлопчика на побігеньках у керівника органу досудового розслідування, прокурора і слідчого судді, мимоволі нашттовує на думку, чи потрібна взагалі процесуальна фігура слідчого, якщо в кримінальному процесі України з'явився новий учасник – слідчий суддя, а прокурор здійснює процесуальне керівництво розслідуванням [7].

Висновки. Приведені міркування нашттовують на думку, що чинне законодавство в регулюванні діяльності слідчого є недосить досконалим. Частина положень, взятих із англосаксонської правової системи, не може бути повністю адаптована до українського кримінального процесуального законодавства. Таким чином, на фоні загального позитивного оцінювання КПК України слід визнати наявність у ньому проблемних питань, перш за все щодо правозастосовної діяльності органів досудового розслідування, їх взаємовідносин з органами прокуратури та суду.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 292 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. у 2 т. / за ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
3. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні: Закон України від 05.07.2012 № 5083–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5083-17.
5. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія : [навч. посібник] / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихоміров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / за ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
7. Черчукіна Л.В. Теперішні враження бувалою слідчого на окремі положення нового КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.corp-iguvd.lg.ua/d130101.html.

